

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 มีบทความจำนวนสิบสองชิ้น และบทปริทัศน์หนังสือ ทั้งหมดเป็นการหาคำตอบต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นใน “พื้นที่” ที่หลากหลาย รวมถึงการสร้างกรอบคิด หรือมโนทัศน์ (concept) เพื่ออธิบายภาวะการณ์ใหม่ ๆ ภายใต้หัวข้อ “วิธีวิทยาและอาณาบริเวณศึกษา” (Methodology and Area Studies) โดยบทความในวารสารสังคมศาสตร์เล่มนี้แบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่พยายามสร้างและประยุกต์วิธีวิทยาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ใหม่ และกลุ่มที่สร้างความรู้จากรากฐานหรือจะเรียกว่าอาณาบริเวณศึกษาเพื่อที่จะเข้าใจปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ในสังคมภายใต้การมโนทัศน์และวิธีการที่หลากหลาย เพื่อลบล้างหรือปรับเปลี่ยนความเข้าใจที่มีมาแต่เดิม ที่ถือเป็นพันธกิจของสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ อีกทั้ง เป็นการพัฒนาแวดวงวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ ให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดการถกเถียงและสร้างข้อเสนอมใหม่ ๆ ได้ ซึ่งเกิดจากการสร้างความคิดจากพื้นที่และใช้มโนทัศน์ในการอธิบายความซับซ้อนนั้น ๆ

ในวารสารสังคมศาสตร์เล่มที่ท่านเห็นอยู่นี้ประกอบไปด้วยบทความวิจัยและบทความวิชาการ ที่พยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์ผ่านวิธีวิทยาและการศึกษาปรากฏการณ์ร่วมสมัย ดังต่อไปนี้ บทความเรื่อง *เมื่อความเร็วถดถอย: เมือง การเคลื่อนย้ายและการเมืองของเวลาในห้วงระบาดของโควิด-19* ของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และณิรช แมลงภู ที่ชวนให้เราทำความเข้าใจมโนทัศน์เรื่อง “เวลา” และผู้คนในห้วงการระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่ชี้ให้เห็นว่า แต่ละคนมีความเร่ง ชะลอ และทานทนต่อเวลาไม่เท่ากัน ภายใต้บริบทที่มีการเปลี่ยนเวลาเป็นสินค้าที่มีมูลค่ายิ่งในสถานการณ์วิกฤตเวลาของแต่ละคนยิ่งต่างกัน บทความนี้อาศัยการเปลี่ยนแปลงความหมายและมูลค่าของ “เวลา” ในเมืองชายแดนอุตสาหกรรมแม่สอด และเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองท่องเที่ยว บทความนี้พาเราย้อนทวนมโนทัศน์เรื่องเวลาใหม่ เพื่อเข้าใจคนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะคนชายขอบ เจ้าของโรงงานขนาดเล็ก ราชการ ฯลฯ ที่แต่ละพื้นที่ก็ไม่เท่ากันเสียทีเดียว

ในปัจจุบันการเกิดขึ้นของปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI (Artificial Intelligence) ที่สามารถใช้งานอย่างกว้างขวางในแวดวงต่าง ๆ นำมาสู่การตั้งคำถามว่าจะวางบทบาทในฐานะผู้กระทำการอย่างไร บทความเรื่อง *ปัญญาประดิษฐ์กับความรับผิดชอบทางจริยธรรม: ประเด็นปัญหาทางปรัชญา* ของ ปิยณัฐ ประถมวงษ์ กลับไป

สำรวจข้อถกเถียงในเชิงจริยธรรมต่อการใช้ AI ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อวางตำแหน่งแห่งที่ระหว่างจริยศาสตร์กับปฏิบัติการของผู้คน ทำให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ใหม่ ๆ นอกจากนี้ บทความเรื่อง *มโนทัศน์อัตลักษณ์ในทฤษฎีองค์การยุคคลาสสิก: การวิเคราะห์ระบบมโนทัศน์ในงานเขียน The Principle of Scientific Management ของ Frederick Taylor* ของ ภัทคนันต์ เลื่องปัญญาวงศ์ นำเราไปทำความเข้าใจการปรับใช้มโนทัศน์เกี่ยวกับ “อัตลักษณ์” (identity) ในทฤษฎีองค์การของ Frederick Taylor เพื่อให้เห็นความซับซ้อนของความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์ ที่จะทำให้กลับไปถกเถียงในแง่มุมอื่น ๆ ได้กว้างขวางขึ้น

นอกจากการใช้มโนทัศน์ใหม่ในการศึกษา หรือเข้าไปทดสอบการอธิบายปรากฏการณ์ใหม่ ๆ แล้ว บทความในเล่มนี้ ยังใช้การศึกษาเชิงพื้นที่ที่หลากหลายเพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลง แห่ง แม้จะอธิบายในเชิงพื้นที่ แต่งานดังกล่าวก็ปรับประยุกต์ใช้ความคิดทางสังคมศาสตร์ หลาย ๆ ความคิดในการมองปรากฏการณ์ดังพบในบทความเรื่อง *การเคลื่อนไหวเพื่อความเป็นประชาธิปไตยของประชาชนหลังอาณานิคม: ศึกษาเปรียบเทียบประเทศเมียนมา อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์* ของ มนตรี กรรพุมมาลย์ ที่พยายามเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีทั้งเหมือนและต่าง ซึ่งความน่าสนใจอยู่ที่เงื่อนไขและบริบทของพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งบริบทของพื้นที่นี้เองก่อให้เกิดปฏิบัติการของผู้คนที่ต่างกัน ดังพบในเรื่องการจัดการที่ดิน อำนาจท้องถิ่น และความคิดเรื่องการจัดการดังพบในบทความ *การใช้อำนาจรัฐในการจัดระบบที่ดินของระบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก* ของ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ชัยณรงค์ เครือนวน และจิตรา สมบัติรัตนานันท์ *สถาบันนิยมเชิงประวัติศาสตร์: บทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการบริหารจัดการความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้* ของ ปุญญวันต์ จิตประคอง และพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ และ *ยางนาและจำปาขาว: สถานภาพและแนวทางอนุรักษ์รุกขมรดก กรณีศึกษา อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก* ของ กวินธร เสถียร เสาวลักษณ์ ลิ้มศิริวงศ์ และ ศุภสิทธิ์ ติเอนาตามลำดับ

บทความ *ปกปิดแต่ไม่มีผิด ผิดกฎหมายแต่ไม่ผิดกฎหมายทางสังคม: ว่าด้วยมุมมองต่อการพนันในสังคมอีสาน* ของ ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ นำเราไปทำความเข้าใจการเล่นการพนันในสังคมอีสานที่ไม่เพียงเกิดจากความมัวเมาอย่างที่เราเข้าใจแต่ในอีกแง่เกิดภายใต้โครงสร้างทางสังคมที่เหลื่อมล้ำ ผู้คนเข้าไม่ถึงทุน การเข้าไปเสี่ยงโชคเหมือนหนทางต่อทุน อีกทั้งผสมผสานกับความเชื่อวัฒนธรรมที่หลากหลาย

การทำความเข้าใจ “ผู้เล่นพนัน” ในโลกทัศน์ของเขา จึงทำให้เราเข้าใจผู้คนต่างจากมายาคติ ที่ครอบงำเราแต่เดิม

บทความเรื่อง *การพัฒนาเกมกระดานเพื่อวัดความสามารถของความจำปฏิบัติ การด้านภาษาและการได้ยิน การมองเห็นและมิติสัมพันธ์ในเด็กและวัยรุ่น* ของ นั้ฐพร โอภาสานนท์ เป็นการศึกษาในเชิงจิตวิทยา โดยใช้เกมกระดานเพื่อทดสอบความทรงจำของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งใช้การวิจัยเชิงสถิติมาทดสอบกลุ่มตัวอย่าง ทำให้เราเข้าใจการศึกษาในเชิงปริมาณที่จัดวัดและใช้ข้อมูล เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมอีกแนวทางหนึ่ง

บทความเรื่อง *พลวัตด้านรูปแบบการควบคุมปราบปรามของรัฐไทย ต่อขบวนการ “ราษฎรปลดแอก”* ของ ประภาส ปันตบแต่ง และโอฬาร อ่องพะขุน ให้เราทำความเข้าใจปฏิกริยาภาครัฐต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มราษฎรปลดแอก ทั้งการใช้จิตวิทยาเพื่อสร้างความกลัว ปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร การคุกคามทั้งต่อผู้เคลื่อนไหวและคนรอบข้าง ฯลฯ ทั้งนี้ ปฏิบัติการของรัฐในรูปแบบต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นความหวั่นไหวต่อการเคลื่อนไหว และก่อเกิดภูมิทัศน์การเมืองใหม่ ๆ ซึ่งเป็นการก่อตัวของคนหลากหลายกลุ่ม ดังที่สืบเนื่องมาจากการงาน “*ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย*”: *ผลการเลือกตั้ง 2566 และ “สองนคราประชาธิปไตย”* ของ อภิชาติ สถิตินิรามัย ที่ชี้ให้เห็นว่าการทำความเข้าใจการเมืองแบบ “สองนคราประชาธิปไตย” ไม่สามารถอธิบายการเมืองไทยได้อีกแล้ว ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาได้เกิดภูมิทัศน์การเมืองแบบใหม่ ๆ ที่ไม่อาจอธิบายด้วยระบบอุปถัมภ์แบบเดิม ซึ่งเกิดภายใต้บริบทของการเมือง เศรษฐกิจ และคนกลุ่มใหม่ ๆ ที่เข้ามาสู่พื้นที่ทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งอาจต้องเข้าใจ “*อารมณ์ความรู้สึก*” ของผู้คนประกอบ ดังพบในบทความเรื่อง *อารมณ์ทางการเมืองในสาขาวิชารัฐศาสตร์และการเมืองไทย* ของ พัด ลวางกูร จะช่วยให้เราเข้าใจปฏิบัติการทางการเมืองที่มีใช้แต่ปัจจัยเชิงโครงสร้างเท่านั้น

ท้ายสุดเป็นบทปริทัศน์หนังสือ *มานุษยวิทยาศาสนา: แนวคิดพื้นฐานและข้อถกเถียงทางทฤษฎี* ของ อภิญญา เฟื่องฟูสกุล โดย อภิรักษ์ พูลอำไพ เพื่อชี้ให้เห็นความคิดทางศาสนาทัศน์ในแง่มุมมองต่าง ๆ ที่มีได้แยกชีวิตของโลกศักดิ์สิทธิ์ออกจากโลกสาธารณะ แต่ทั้งสองโลกอาจคาบเกี่ยวซึ่งกันและกัน อีกทั้ง ยังนำเราไปเข้าใจโลกทัศน์และชุมชนทางศาสนาต่าง ๆ ทำให้เราเข้าใจปฏิบัติการของผู้คนในโลกสมัยใหม่มากขึ้น

บทความและบทปริทัศน์หนังสือ ทั้งหมดข้างต้นเป็นการเปิดมุมมองใหม่ ๆ ต่อความเปลี่ยนแปลง อีกทั้งชี้ให้เห็นพลวัตของการศึกษาสังคมศาสตร์ ที่ต่างไปจากกรอบการอธิบายแบบเดิม ๆ แต่ชี้ชวนให้เราเข้าใจเงื่อนไข และเครื่องมือใหม่ ๆ ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์อย่างลึกซึ้งและซับซ้อน โดยใช้วิธีวิทยาใหม่ ๆ อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้มโนทัศน์ (concept) และการเก็บข้อมูลในพื้นที่หลากหลาย สร้างคำอธิบายใหม่จากข้อมูล “ภาคสนาม” เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนในโลกปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า บทความในเล่มนี้พยายามสร้างวิธีวิทยาและการศึกษาเชิงพื้นที่ในรูปแบบต่าง ๆ ถ้าเพียงแต่อาศัยมโนทัศน์เดิม ๆ ไม่สามารถอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ อีกทั้ง ยังแสวงหาทางเลือกใหม่ในการอธิบาย เป็นการท้าทายต่อมโนทัศน์เดิมที่คุ้นชิน เพื่ออธิบายปรากฏการณ์สังคม และเข้าไปทบทวน สำนวนวิพากษ์มโนทัศน์ที่มีมาแต่เดิม เพื่อปลดปล่อยผู้คนออกจากมายาคติต่าง ๆ

ท้ายที่สุด บทความทั้งหมดข้างต้น มีเนื้อหาหลากหลาย และครอบคลุมความรู้สังคมศาสตร์ในสาขาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เป็นการหาหนทางในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในโลกที่ซับซ้อน และแสวงหาความรู้ เพื่อหลุดออกจากอคติต่าง ๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามใช้วิธีวิทยา และการศึกษาเชิงพื้นที่ (Methodology and Area Studies) เพื่อถากถางพื้นที่ของการถกเถียงแลกเปลี่ยนทางวิชาการอย่างเสรี และเปิดกว้าง ค้นหาหนทางออกจากปัญหาอย่างสันติ และอารยะ ด้วยหวังว่า บทความวิจัย บทความทางวิชาการ และบทปริทัศน์หนังสือที่ได้ตีพิมพ์กับวารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จะช่วยเติมเต็มปณิธานข้างต้น

ท้ายที่สุด ทางวารสารขอขอบคุณผู้อ่านที่ให้การสนับสนุนวารสารในทุกช่องทาง โดยเฉพาะความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ทางวารสารจะนำไปปรับปรุง และพัฒนาต่อไป

ชัยพงษ์ สำเนียง

บรรณาธิการ